

## O zaměstnáních, která na Frýdlantsku zanikla

Ze zaměstnání, která na Frýdlantsku zanikla, zaujímal ještě koncem minulého století<sup>1</sup> význačné postavení plavení dříví z hor, jeho pálení na dřevěné uhlí a zpracovávání železa fryšovacím postupem v tak zvaných hamrech. Ovšem byla provozována i jiná zaměstnání, po nichž dnes už není téměř ani stopy. Tak například sklárství, které se však v 18. století přeneslo na slovenskou stranu Beskyd, nebo salašnictví, které se na svazích okolních hor pěstovalo ve veliké míře. Salaš na Lysé hoře je toho skromnou ukázkou. Co z oné doby zůstalo natrvalo, jsou četná jména Bačů a Bačáků.

Zemědělství nepříliš příznivá půda nebránila nikdy dobré sklizni lnu. **Plátenictví** se tu udrželo až do druhé poloviny minulého století, kdy známý zvuk tkalcovských stavů „*basa tum, plesky tum, na kafe, na chleba*“ ustoupil rachotu továren s moderními stroji. Z knihy frýdlantského tkalcovského cechu se dovídáme, že v roce 1777 bylo v obci 20 tkalců. Toho roku byl Frýdlant povýšen na městys a jeho cechy dostaly samostatné zřízení a byly vymaněny z pravomoci cechů místeckých. Posledními tkalci, kteří ještě před 75 lety jezdili rozprodávat svoje výrobky, byli občané Vindyš a tři Fialové, kteří bydleli na Obecním.

Rozšířeným zaměstnáním bylo **hřebíkárství** podomácku provozované. Hřebíky, zvané šindeláky, se vozily daleko na trhy. Před 80 lety bylo takových hřebíkářů v obci přes 30. Na vysvětlenou dodávám, že Frýdlant má dnes hodně přes 5 000 obyvatel. Výroba hřebíků souvisela s železářstvím, které se tu vyvíjelo už od 14. století. V železárnách byla zaměstnána velká část obyvatelstva. Po celá staletí bylo třeba k výrobě železa mnoho dřevěného uhlí, a to se získávalo pálením dřeva v milířích vedle závodů.

**Plavení dříví** z hor, neboli plavka, bylo významným pramenem obživy lidí z celého okolí. Ba i ze Slovenska chodili dřevaři na moravskou stranu, aby si něco přivydělali kácením a pak plavením po řece Ostravici dolů do Frýdlantu. Tam se dříví chytalo, vytahovalo na břeh a pak dopravovalo na tak zvané uhlisko. Tento název onomu místu zůstal doposud. Je to pláň hned za železárnami směrem k horám a její půda, promísena popelem z dřevěného uhlí, má dosud černou barvu.

Na horách bydleli dřevaři buď po chalupách, nebo si stavěli společné koliby, ve kterých se stravovali a spali. Dříví se plavilo na jaře, když roztál sníh. Za jeden sáh, tj. 4 m krychlové, dřeva z řeky vyloveného, zbaveného kůry a postaveného do hranice, se platilo 4 krejcare. Kůru, jakož i dříví horší jakosti si směli občané odnáseti domů, a tak se prý skoro půl Frýdlantu zásobilo palivem na celý rok.

1 S ohledem na dobu vzniku příspěvku (čtyřicátá léta 20. století) je míněno 19. století. I na dalších místech textu je třeba užitá časová určení vnímat v této relaci.

Frýdlantský pamětník těchto starých časů, dnes už zemřelý Josef Šmíra, frýdlantský písmák, napsal o plavení dříví nářečím mimo jiné tuto skutečnou epizodu:

*Prve se plavilo dřevo na paleni do Frlanta ze zadnich hor po řice Ostravicy. To se ukladalo v uhlisku do štusuf, sah vysoko a sah široko. Tu se tež palilo dřevjane uhli pro arcybiskupske hamry. Olomucky arcybiskup Fiřtenberg byl zvědavý na plavku dřeva a naporučil derechtorovi Štajnerovi, aby ho zavolal, jak se začne dřevo plavit. Plavka začala dycky na vesno, jak začal snih tať a Ostravica se rozvodnila.*

*Panaček v koslete po kazaňu dycky ohlašoval: „Ten tyděň začne plavka, zitra dítě do uhliska najímat' místa.“ Tam už čekal úředník od lesní spravy a vykazoval zajmecum místa na ukladani dřeva. Někery vzal jedno místo, jiny dvě i tři. Stryk Ignac, keři chodili o berle, nosili okolary, každemu tykali a řekli pravdu do oči, vzali sobě dvě místa a hned u mosta.*

*Kniže Fiřtenberg přijel, derechtor Štajner ho všudě vodil a vysvětloval. Najednuc zustaně knižepan stať na mostě a diva se na stryka Ignaca, jak se o berle toči kole vody.*

*Pyta se Štajnera: „Co je to za jeden?“*

*Protože Štajner dobře stryka znal, pravil Fiřtenbergovi: „S tym člověkem lepší nic nězačínat'.“*

*To enem dodalo věci odvahy a zvědavosti knižepanovi a zavolal na stryka: „Pomožpambu!“*

*„Deštopambu,“ poděkovali stryk.*

*„No, jak se vam to dělá?“ zopytal se kniže.*

*„Nale, aby to všecy d'abli vzali, dyť se večir pazurami ani najest' němožu, co mě tak bola od roboty,“ lamentyrovali stryk.*

*„Vitě, kdo ja sem?“ knižepan na to.*

*„Ale kataď ni,“ povědali stryk.*

*Ale kniže nato dale: „A čmu vy nositě bryle?“*

*„Na, dyť ty tež nosiš,“ pravili stryk.*

*„Ale moje su lepší,“ pověda kniže.*

*„Oho, a tuž to ni! Dyž zastrykaš na Lyse do travy jahly a navěšaš ořechuv na stromy, ja jich přes svoje okolary dobře uvidim, ale ty ni! A di už, di a nězdryžuj mě, už sem muh měť meter dřeva nachytaného a ty mi ten čas, co s tebu hlupu mluvím, nezaplatíš.“*

*Knižepan se temu chutně zasmjal a šel za Štajnerem dale, aby se dival, jak druzý na řice chytaju dřevo.*

Tolik očitý svědek o plavení dřeva. Po skončení plavky nastala práce uhlířům, kteří se sjížděli na uhlisko se svými trakaři, na které se vešlo až 1 a 1 ½ metru dříví. Na trakaři byly na místo obvyklého opěradla nad kolem dva kolíky, podél nichž se dřevo ukládalo.

Kácely se vesměs smrky, neboť na **pálení dřevěného uhlí** bylo třeba dříví měkkého. Milíř byl stavěn do kruhu a v průměru 10 až 20 metrů a byl 3–4 m vysoký. Jeho středem kolmo k zemi vedla díra, kterou se dovnitř nasypalo žhavé dřevěné uhlí. Tak se hotový milíř zapaloval. To ovšem byl už zcela zasypán dřevěným prachem, tak zvaným *lešem*, který sloužil k tomu, aby zabráňoval přístupu vzduchu dovnitř milíře, neboť jinak by dřevo shořelo na popel. Milíř doutnal 28 dní a nocí. Uhlíři měli stálé hlídky, aby okamžitě uhasili plamen, který by vyrazil na povrch. Z doutnajícího milíře vycházel bílý dým, který byl sice dráždivý, ale nikoliv zdraví nebezpečný. Všechna polena se na uhlí vždy neproměnila. V tomto případě si je brali po rozebrání milíře slévači na sušení slévarenských forem a říkali jim *hlavenky*.

Opálka dřevěného uhlí se prodávala za 30 krejcarů. Byla to nádoba pletená z lýčí, elipsovitého tvaru, asi 1 m dlouhá, 80 cm široká, půl metru hluboká a na obou úzkých stranách měly otvory na místo držadel. Nad uhlíři měl dozor uhlířský mistr. Posledním byl Vavřín Tomek.

Dřevěné uhlí se páliło též na Čeladné, ale v menší míře. Středisko bylo ve Frýdlantě, kde k železárnám patřily i tak zvané **hamry**, ve kterých se frýšovacím postupem vyrábělo pomocí dřevěného uhlí kujné železo na radlice, ráfy na kola a nápravy. Hamry byly postaveny vedle náhonů s vodou, kterou se roztáčela vodní kola s korčinami, tj. dřevěnými kapsami, upevněnými na kola. Kolo se otáčelo váhou vody, do korčin nateklou. Náhon byl zařízen tak, aby ani kapka vody nepřišla nazmar. Těmito koly se uváděla do pohybu kladiva, měchy na vhánění vzduchu do pece a nůžky na stříhání radlic.

Při řece Ostravici bylo hamrů sedm a na Čeladné dva. Na území Frýdlantu stály 4 a to hamr čtvrtý, zvaný podle svého mistra Slavík, stojící na Nové Dědině Pod břehem, pátý Pitucha na Papírni, šestý Polda a sedmý Tonda, oba ve Frýdlantě. Dnes jsou vesměs zbourány. Pátý je přeměněn na strojírnu a zámečnickou dílnu železáren, šestý na závodní elektrárnu a ze sedmého, vedle Kapkova zahradnictví, stojí jen jedna budova, přestavěná na obytný domek.

Bušení kladiv z hamrů bylo slyšeti až pod hory, ba za jasného počasí až do Místku. Jejich zvuk „*Ton-da, Ton-da, Pol-da, Pol-da, Pi-tu-cha, Pi-tu-cha, Slavík, Sla-vík,*“ byl charakteristický pro celé frýdlantské údolí. V hamrech se pracovalo nepřetržitě po celý týden. Ti, kdo měli daleko domů, jednoduše v nich zůstávali od pondělka do soboty. Jídlo jim nosily jejich ženy nebo děti do tak zvané šalandy, která byla pro hamerníky zároveň spací místností.

Nejmladší hamerník byl *pušćak*. S *hajcarem* odcházel do práce už před půlnocí z neděle na pondělí. Pušćak pouštěl na kola vodu a mazal stroje, hajcar rozdělával oheň a pečoval o jeho udržování. Na každou směnu měl odměřenou zásobu dřevěného uhlí a ta mu musela vystačiti. Za ušetřené uhlí dostával zvláštní prémie, rovněž jako *kovač*, který vykul více železa, než měl určeno. Když však

takové míry nedosáhl, byly mu z platu sraženy jisté dávky. *Fryšar* měl v hamrech postavení mistra. Určoval kovačovi, kdy má vytáhnouti z pece železo a pomáhal mu je kouti. Železo z frýdlantských hamrů bylo pro svou výbornou jakost světově známým a rozváželo se do Uher, Polska, Ruska, Itálie a Rakouska.

Povozníků, **formanů**, kteří toto železo rozváželi, bylo deset. Naložili dodávku na vůz a vypravili se na dalekou cestu, ze které se vraceli až po půl roce. Z cizích zemí pak přiváželi zásoby potravin, mouku, slaninu, kůže a jiné potřebné věci. Ze Štýrska přiváželi kosy a srpy. Jezdilo se na jisto, neboť měli stálé zákazníky. Povožnická živnost zanikla, když byla přes Frýdlant postavena železnice. Ale ještě před sedmdesáti osmdesáti lety se jejich řemeslu dobře dařilo.

První **vlak** z Ostravy přijel do Frýdlantu 3. ledna 1871, tedy před 80 lety, s lokomotivou a prvním vozem náležitě ověnčeným. K příjezdu prvního vlaku se pojí příhoda se sázkou, kterou uzavřel tehdejší vrchní inženýr frýdlantských železáren Rudolf Siebert s jistým občanem. Tvrdil totiž, že první vlak přijede ještě před novým rokem. Vlak sice nepřijel, ačkoliv dráha byla už dohotovena, ale inženýr Siebert sázku vyhrál přesto. Dal postavit svými řemeslníky primitivní lokomotivu z plechu a desek, pouze napodobenou a k ní čtyři vozy, na nichž stáli dělníci a tento vlak uváděli do pohybu tyčemi, kterými se odráželi od země. Z komínu lokomotivy vystupoval kouř, zvonek zvonil a takto vystrojený padělek vlaku se pomalu, ale slavnostně šinul do frýdlantského nádraží, kde přítomný občan, s nímž vrch. inženýr Siebert sázku uzavřel, uznal, že prohrál, ježto vlak opravdu přijel.

Doprava na trati Frýdlant-Kojetín byla zahájena v červnu roku 1889. Tím v dopravnictví kraje nastalo období, které slávu formanského řemesla pohřbilo nadobro.<sup>2</sup>

**Arnold Návrat**

2 Příspěvek obdržela Národopisná společnost československá 19. července 1961. Autorova poznámka ovšem dokládá, že vznikl o mnoho let dříve a v roce 1942 byl přednesen v rozhlasovém vysílání z Ostravy. Jedná se o jediný příspěvek Arnolda Návrata ve fondu dopisovatelů. Viz Česká národopisná společnost Praha, fond Příspěvky dopisovatelů, NÁVRAT, Arnold: O zaměstnání, která na Frýdlantsku zanikla. 3 s., sign. N 8. K vydání připravil Daniel Drápala.